

Bart Garssen

Samenvatting

Voor een goed verloop van een kritische discussie moet de kritiek die de deelnemers op elkaars argumentatie geven relevant en specifiek zijn. Idealiter is deze kritiek afhankelijk van het argumentatieschema dat in een verdedigingspoging wordt gebruikt. In een empirische studie is onderzocht in hoeverre taalgebruikers bij het formuleren van kritiek op argumentatie op een systematische manier uitgaan van het gebruikte argumentatieschema.

1. Inleiding

Iedereen kan kritiek op argumentatie geven, maar dat wil niet zeggen dat die kritiek altijd even adequaat is. In de praktijk kan deze kritiek relevant en terecht zijn maar ook onterecht. De kritiek kan ook onduidelijk zijn doordat een criticus in een discussie niet duidelijk maakt op welk aspect van de argumentatie zijn kritiek nu eigenlijk betrekking heeft of doordat de kritiek niet specifiek genoeg is. Kritische reacties zoals 'dat is gewoon niet waar', 'dat is niet logisch' of 'wat heeft dat er nou mee te maken?' brengen de discussie niet verder omdat degene die de gewraakte argumentatie naar voren bracht, bij het uitblijven van nadere toelichting niet goed kan weten op welke kritiek hij moet ingaan, en dus ook niet kan weten hoe hij de argumentatie kan aanvullen of herstellen.

In een *kritische discussie* is het leveren van kritiek op argumentatie een onmisbaar onderdeel en voor een goed verloop van een kritische discussie moet deze kritiek duidelijk zijn en volledig geëxpliciteerd. Het doel van een kritische discussie is immers om systematisch na te gaan of het ingenomen standpunt bestand is tegen kritiek. In de discussie geeft de antagonist kritiek op een verdedigingspoging van de protagonist en de protagonist probeert op zijn beurt de argumentatie alsnog aanvaardbaar te maken door onderschikkende argumentatie aan te voeren of zijn argumentatie met nevenschikkende argumenten aan te vullen. De bijdragen van de antagonist en de protagonist moeten zo volledig mogelijk worden geëxpliciteerd. Voor de antagonist houdt dat in dat hij zijn kritische reacties zo duidelijk en volledig mogelijk moet formuleren. Het moet duidelijk zijn op welk onderdeel van de argumentatie de kritiek is gericht - het expliciete of het verzweegen argument - en het moet duidelijk zijn wat voor soort kritiek naar voren wordt gebracht. Vindt de antagonist het naar voren gebrachte argument niet relevant of vindt hij het een onvoldoende ondersteuning?

Volgens de pragma-dialectische argumentatietheorie zijn de kritische reacties die op een bepaalde argumentatie naar voren worden gebracht idealiter afhankelijk van het *argumentatieschema* dat in de verdedigingspoging wordt gebruikt. De protagonist probeert de aanvaardbaarheid van het argument op het standpunt over te brengen door het argument op een specifieke wijze in verband te brengen met het standpunt (Van Eemeren e.a., 1997: 24). De manier waarop hij dat doet komt tot uiting in het argumentatieschema waarop de protagonist zijn

argumentatie baseert. Omdat een argument op verschillende manieren met het standpunt in verband kan worden gebracht, kunnen er verschillende argumentatieschema's worden onderscheiden. In elk van deze argumentatieschema's wordt de overdracht van aanvaardbaarheid van het argument op het standpunt op een andere manier bewerkstelligd. In de pragma-dialectiek wordt uitgegaan van een typologie waarin drie argumentatieschema's worden onderscheiden: een argumentatieschema dat gebaseerd is op een kenteckenrelatie, een argumentatieschema dat gebaseerd is op een vergelijkingsrelatie en een argumentatieschema dat gebaseerd is op een causale relatie (Van Eemeren & Grootendorst, 1992: 96).¹ Iemand die een argumentatieschema gebruikt dat gebaseerd is op een kenteckenrelatie, suggereert dat wat hij naar voren brengt in het argument een typerende eigenschap is van wat hij beweert in het standpunt - of andersom. Zo wordt in voorbeeld (1) eigenzinnigheid als een typerende eigenschap van Siamese katten voorgesteld, die maakt dat Bepje, een Siamese kat, eigenzinnig is:

1. Bepje is eigenzinnig,
want Bepje is een Siamees,
en eigenzinnigheid is kenmerkend voor Siamezen.

Iemand die een argumentatieschema gebruikt dat gebaseerd is op een vergelijkingsrelatie, suggereert dat er een overeenkomst bestaat tussen wat hij naar voren brengt in het argument en wat hij beweert in het standpunt. In voorbeeld (2) wordt een overeenkomst gesuggereerd tussen de NS en de PTT die het standpunt moet rechtvaardigen dat de NS geen overheidsmiddelen zou moeten krijgen:

2. De NS zou geen overheidsmiddelen moeten krijgen,
want de PTT krijgt ook geen overheidsmiddelen,
en de NS en de PTT zijn vergelijkbare bedrijven.

In het argumentatieschema dat gebaseerd is op een causale relatie wordt wat naar voren wordt gebracht in het argument voorgesteld als de oorzaak van wat beweerd wordt in het standpunt - of andersom. Zo wordt in voorbeeld (3) gesuggereerd dat het aantrekken van de economie automatisch tot een afname van de werkloosheid zal leiden:

3. De werkloosheid neemt af,
want de economie trekt aan,
en het aantrekken van de economie leidt tot een afname van de werkloosheid.

De speciale aard van het verband tussen het argument en het standpunt dat in een bepaald argumentatieschema tot uiting komt, maakt dat er bij een kritische evaluatie van de argumentatie specifieke beoordelingsnormen moeten worden aangelegd, die tot uiting komen in de kritische vragen die bij het betreffende argumentatieschema horen. Zo moet de beoordelaar zich bij de kenteckenrelatie afvragen of het één wel een typerend is voor het ander, bij de vergelijkingsrelatie of het één wel vergelijkbaar is met het ander en bij de causale relatie of het één wel tot het ander leidt. Naast deze vragen zullen nog andere vragen moeten worden gesteld die bijvoorbeeld betrekking hebben op voldoendeheid van de argumentatie. De pragma-dialectische typologie is zo ingericht dat er een systematisch verband bestaat tussen de onderscheiden categorieën en de beoordelingsnormen die bij de verschillende verbanden worden aangelegd: de argumentatieschema's verschillen van elkaar omdat elk argumentatieschema andere

De pragma-dialectische typologie is bedoeld om een systematische evaluatie van argumentatie door gewone taalgebruikers mogelijk te maken. In een empirisch onderzoek ben ik nagegaan in hoeverre taalgebruikers die bij het interpreteren van een enkelvoudige argumentatie een idee hebben van het specifieke type ondersteuningsrelatie en in hoeverre de categorieën die ze daarbij aanleggen, overeenkomen met de pragma-dialectische argumentatieschema's.² In aansluiting op dit onderzoek ben ik nagegaan of taalgebruikers ook inzien dat het specifieke type ondersteuningsrelatie bepalend is voor het soort kritiek dat op de argumentatie moet worden gegeven. Dit artikel is een verslag van een empirisch onderzoek naar de vraag in hoeverre taalgebruikers bij het bekritisseren van argumentatie systematisch uitgaan van de kennis die ze hebben van de aard van het verband tussen het argument het standpunt.

2. Onderzoekopzet

Voor de operationalisering van de vraag in hoeverre taalgebruikers een idee hebben van de aard van de ondersteuningsrelatie zijn verschillende onderzoeksopzetten beproefd. In eerste instantie ging ik uit van een *pencil-and-paper-test* waarbij proefpersonen bij een serie argumentaties waarin de drie soorten argumentatieschema's waren gebruikt, het verband tussen het argument en het standpunt moesten typeren en vervolgens de argumentaties in groepen moesten verdelen. Op deze manier dacht ik inzicht te krijgen in de onderscheidingen die de proefpersonen bij het interpreteren van de argumentaties zouden aanleggen. Deze test werd door de proefpersonen als zeer moeilijk ervaren. Een ander nadeel van een opdracht als deze is dat het geen *natuurlijke taak* vormt die bij het interpreteren of bekritisseren van argumentatie een rol speelt. Taalgebruikers hoeven in gewone discussies immers niet de argumentaties te groeperen of te typeren. Ik heb me daarom gericht op een opdracht die meer aansluit bij gewone taalgebruikersactiviteiten: het bekritisseren van argumentatie.

Ik heb een *pencil-and-paper-test* ontwikkeld waarin proefpersonen kritisch op verschillende enkelvoudige argumentaties moesten reageren. De proefpersonen moesten hun kritiek richten op het verzwegen argument omdat daarin het verband tussen het argument en standpunt tot uiting komt. Door na te gaan in hoeverre de kritische reacties overeenkwamen met de kritische vragen, kon worden nagegaan of de taalgebruikers een idee hadden van het de aard van het verband tussen het argument en het standpunt. Uit de resultaten van dit onderzoek is gebleken dat taalgebruikers bij vergelijkingsargumentatie en causale argumentatie over het algemeen inzien hoe het argument met het standpunt in verband is gebracht; van de kenteckenrelatie hebben ze een wat minder gearticuleerde notie (Garssen, 1995: 237).

Deze onderzoeksopzet waarbij proefpersonen kritisch op argumentatie moesten reageren, vormde het uitgangspunt voor de opzet van het onderzoek naar de relatie tussen argumentatieschema's en het geven van kritiek. Er is in de gewijzigde opzet sprake van vijf verschillende instructies. In tabel 5 is aangegeven waaruit deze instructies bestaan.

De eerste instructie bestond slechts uit een korte uiteenzetting over argumentatie. In de tweede instructie werd aan deze uitleg over argumentatie een uiteenzetting over de drie argumentatieschema's toegevoegd. Daarbij werd niet uitgelegd dat de argumentatieschema's het

uitgangspunt dienen te zijn bij het formuleren van de kritiek. De proefpersonen die deze tweede instructie kregen, moesten bij elke argumentatie eerst in een meerkeuzetoets aangeven van welk argumentatieschema volgens hen gebruik was gemaakt voordat ze kritiek gaven. Aan de derde instructie werd dezelfde uitleg en dezelfde meerkeuzetoets toegevoegd. Nu werd er echter nadrukkelijk bij verteld dat het antwoord op de meerkeuzetoets (het gebruikte

Tabel 1. Vijf onderzoekscondities met verschillende instructies.

Conditie	Instructie
1.	• korte uitleg over argumentatie
2.	• korte uitleg over argumentatie • uitleg over argumentatieschema's (voor meerkeuzetoets)
3.	• korte uitleg over argumentatie • uitleg over argumentatieschema's (voor meerkeuzetoets) • aansporing om antwoord op de meerkeuzetoets bij het formuleren van de kritiek te betrekken
4.	• korte uitleg over argumentatie • uitleg over argumentatieschema's (voor meerkeuzetoets) • aansporing om antwoord op de meerkeuzetoets bij het formuleren van de kritiek te betrekken • voorbeelden van kritiek
5.	• korte uitleg over argumentatie • uitleg over argumentatieschema's • aansporing om het argumentatieschema bij het formuleren van de kritiek te betrekken • voorbeelden van kritiek • bij elk item wordt het argumentatieschema vermeld

argumentatieschema) bepalend is voor de kritiek die op de argumentatie wordt gegeven. In deze instructie werd dus voor het eerst vermeld dat argumentatieschema's een uitgangspunt vormen voor het leveren van kritiek. In de vierde instructie werd nog explicieter aangegeven hoe de kritiek geformuleerd moet worden. Nu werden bij elk van de argumentatieschema's ook twee voorbeelden gegeven van relevante kritiek. De proefpersonen die de vijfde instructie kregen, hoefden niet eens meer de meerkeuzetoets te maken: bij elk argumentatief item werd aangegeven van welk argumentatieschema gebruik is gemaakt. Op deze manier zijn vijf verschillende condities gecreëerd waarin de opdracht steeds iets makkelijk is gemaakt doordat de instructie steeds iets meer informatie over argumentatieschema's gaf.

In de test werd gebruik gemaakt van 17 argumentatieve tekstjes waarin steeds sprake was van enkelvoudige argumentatie. Zes daarvan waren gebaseerd op een kenteckenrelatie, vijf op een vergelijkingsrelatie en zes op een causale relatie. Er is expres niet voor meer items gekozen omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat teveel items tot concentratieproblemen bij de proefpersonen

leidt, waardoor de proefpersonen aan het eind van de test de items minder goed maken.

Bij het construeren van deze onderzoeksitems is een aantal factoren constant gehouden. De items werden zo veel als mogelijk op dezelfde wijze aangeboden. In elke argumentatie werd eerst het standpunt en vervolgens het argument gepresenteerd. Elk argument werd gemarkeerd met de indicator *want* en elk standpunt werd met ongeveer dezelfde mate van stelligheid naar voren gebracht. Alle argumentaties hebben betrekking op standpunten met descriptieve proposities en er is voor gezorgd dat het argumentatieschema makkelijk te herkennen was. Voor een goed begrip van de argumentaties was geen specialistische kennis noodzakelijk. Belangrijk bij de itemconstructie is ook dat het in principe mogelijk moet zijn kritiek te leveren op de argumentatie. Daarom zijn argumentaties waarvan verwacht werd dat de proefpersonen er zonder meer mee zouden instemmen, zoveel mogelijk vermeden.

Uit pilotonderzoek bleek dat proefpersonen niet automatisch het verzwegen argument bekritisieren. Als alleen wordt gevraagd de argumentatie te bekritisieren, blijken de meeste proefpersonen alleen in te gaan op het expliciete argument of zelfs het standpunt direct aan te vallen. Het bleek weinig zin te hebben om aan de instructie toe te voegen dat de kritiek op het verband tussen het argument en het standpunt gericht moest zijn. Ik liet aan elk item daarom de volgende zin vooraf gaan: *'Het argument is waar, maar er is iets mis met de relatie tussen het argument en het standpunt, want...'*. De proefpersonen werden daardoor aangemoedigd om direct op het verband tussen het argument en het standpunt in te gaan.

De test is voorgelegd aan 100 VWO-leerlingen die geen van allen onderwijs hadden gehad in de argumentatieleer. Aan elke conditie werden ongeveer 20 proefpersonen toegewezen. De proefpersonen hadden iets meer dan een half uur nodig om de test te maken. Alle formulieren werden volledig ingevuld en de kritiek van de proefpersonen bleek voor het overgrote deel van het gewenste type te zijn. Dat wil zeggen dat de kritiek gericht was op het verzwegen argument. Sommige reacties van de proefpersonen waren relevant en bleken ook gericht te zijn op het specifieke verband dat in de argumentatie was gelegd tussen het argument en het standpunt.

Henk is vast zuinig want hij is een Zeeuw

reactie: *Zuinigheid is helemaal geen kenmerk van Zeeuwen*

Ik denk dat de hogesnelheidstrein in Nederland een groot succes wordt, want in Frankrijk is het ook een groot succes.

reactie: *Je kunt die landen helemaal niet zomaar met elkaar vergelijken.*

Het aantal daklozen groeit, want er wordt meer bezuinigd op de uitkeringen

reactie: *Dat hoeft daar helemaal niet toe te leiden.*

Andere antwoorden waren wel relevant maar bevatten minder of geen verwijzingen naar het gebruikte argumentatieschema. Zo kwam het voor dat proefpersonen antwoorden met reacties als 'het een heeft niets met het ander te maken'.

Bij de codering van de antwoorden ben ik uitgegaan van verschillende antwoordcategorieën. Daarbij heb ik rekening gehouden met expliciete, minder expliciete verwijzingen en reacties die weliswaar relevant waren maar niet specifiek genoeg en dus geen verwijzing naar het gebruikte argumentatieschema vormden. Ik ben bij het coderen uitgegaan van een vooraf opgestelde lijst met formuleringen die op een expliciete verwijzing van het gebruikte

argumentatieschema neerkomen. De betrouwbaarheid van de codering is gecontroleerd door een gedeelte van de antwoorden te laten coderen door een tweede beoordelaar. 88% procent van de coderingen bleek overeen te komen. Daaruit kan worden geconcludeerd dat de codering betrouwbaar is.

3. Resultaten

Uit de resultaten blijkt dat proefpersonen in het algemeen vrij goed in staat zijn relevante kritiek op argumentatie te leveren. Ook als de proefpersonen helemaal geen uitleg kregen over de verschillende argumentatieschema's wisten ze relevante kritiek op de argumentaties te geven. Deze resultaten vormen een bevestiging van wat ik in het voorafgaande onderzoek heb gevonden.

In tabel 2 is een gedeelte van de resultaten van het experiment weergegeven. Ter wille van de overzichtelijkheid zijn hier alleen de percentages weergegeven van reacties die als een verwijzing naar het gebruikte argumentatieschema kunnen worden geïnterpreteerd.

Tabel 2. *Percentages expliciete kritische reacties per type argumentatieschema en per onderzoeksconditie.*

	conditie 1	conditie 2	conditie 3	conditie 4	conditie 5
kenteken	17	22	30	40	43
vergelijking	56	50	59	85	77
causaal	30	38	34	57	69

Uit deze percentages valt met enige voorzichtigheid op te maken dat de kritische reacties beter worden - dat wil zeggen meer overeenstemmen met de relevante kritische vragen - naarmate de instructie explicietier wordt. De reacties uit conditie 5 zijn, zoals te verwachten viel, het best. Conditie 5 lijkt ook niet meer dan een invuloefening waarbij de proefpersonen alleen de voorbeelden hoefden te volgen. Het is echter opmerkelijk dat veel van de expliciete kritische reacties ook uitdrukkingen bevatten die in de voorbeelden in de instructie niet voorkwamen.

De meerkeuzetoets die de proefpersonen in conditie 2, 3 en 4 moesten maken is uiterst goed gemaakt. Voor alle argumentatieschema's geldt een correcte score van meer dan 90%. Daaruit mag worden afgeleid dat deze proefpersonen beseften welke argumentatieschema's waren gebruikt.

Om na te kunnen gaan of de reacties uit de verschillende condities van elkaar verschillen, heb ik alle categorieën uit het coderingsschema een waarde gegeven. De hoogte van de die waarde is afhankelijk van de mate van explicietheid waarmee in de reactie naar het gebruikte argumentatieschema wordt verwezen. Door middel van een (multi-variante) variantie-analyse is nagegaan of er significante verschillen zijn tussen de 5 condities. Er werden geen significante verschillen gevonden tussen de kritische reacties van de proefpersonen uit condities 1 en 2. Dat is een belangrijk gegeven omdat de proefpersonen uit conditie 2, anders dan de proefpersonen uit conditie 1, op de hoogte waren van het gebruikte argumentatieschema.

Conditie 1 en 2 blijken echter significant te verschillen van zowel condities 4 en 5

(kentenrelatie: $p < 0.05$, $F = 5.14$; vergelijkingsrelatie: $p < 0.05$, $F = 4.87$; causale relatie: $p < 0.05$, $F = 12.77$). De kritiek van de proefpersonen uit condities 4 en 5 is substantieel beter dan de kritiek van de andere proefpersonen. De verklaring hiervoor moet gezocht worden in de uitgebreide uitleg die de proefpersonen uit condities 4 en 5 kregen over de relatie tussen het gebruikte argumentatieschema en het formuleren van kritiek. Als heel concreet wordt aangegeven op welke wijze het type ondersteuningsrelatie samenhangt met een bepaalde soort kritiek, geven proefpersonen beduidend meer kritische reacties waarin het gebruikte argumentatieschema op een expliciete wijze is verdisconteerd.

4. Conclusie

In dit artikel stond de vraag centraal in hoeverre taalgebruikers zich bij het formuleren van kritiek baseren op het verband tussen het argument en het standpunt. Uit de resultaten is gebleken dat de proefpersonen die uitleg kregen over argumentatieschema's geen kritische reacties gaven die beter bij het argumentatieschema aansluiten dan proefpersonen die niet waren geïnstrueerd over argumentatieschema's. Daaruit valt te concluderen dat de proefpersonen die op de hoogte waren van het soort ondersteuningsrelatie in de argumentatie, niet automatisch hun kritische reacties baseerden op die ondersteuningsrelatie. Kennelijk maken taalgebruikers bij het formuleren van kritiek niet bewust gebruik van de kennis die ze hebben van het verband tussen het argument en het standpunt. Dat wil niet zeggen dat taalgebruikers nooit het verband tussen het argument en het standpunt zullen betrekken bij het bekritisieren van argumentatie, maar wel dat ze niet systematisch de formulering van hun kritiek baseren op het specifieke type ondersteuningsrelatie waarvan in de argumentatie sprake is.

De proefpersonen die uitgebreider werden geïnformeerd over argumentatieschema's en kritische reacties, gaven veel specifiekere kritiek dan de andere proefpersonen. Argumentatieschema's vormen dus een bruikbaar en nuttig hulpmiddel voor taalgebruikers die inzien wat de relatie is tussen argumentatieschema's en het beoordelen van argumentatie.

Noten

1. Andere typologieën van argumentatieschema's worden gegeven in Perelman en Olbrechts-Tyteca (1971), Schellens (1985) en Kienpointner (1992).
2. Deze vragen staan centraal in mijn promotieproject over argumentatieschema's dat deel uitmaakt van het IFOTT-programma *Pragma-dialectische en retorische analyse van argumentatief taalgebruik*. Ik dank Anita Bijlsma, die als doctoraalstudent heeft meegewerkt aan de uitvoering van het deelonderzoek dat het onderwerp vormt van dit artikel.

Literatuur

- Eemeren, F.H. van & R. Grootendorst (1992). *Argumentation, communication and fallacies*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Eemeren, F.H. van e.a., (1997). *Handboek argumentatietheorie*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Garssen, B.J., (1995). Understanding argumentation schemes. An empirical research on the recognition of types of argument. In: F.H. van Eemeren, R. Grootendorst, J.A. Blair & C.A. Willard (red.), *Reconstruction and Application* (230-237). Amsterdam: Sic Sat.

- Kienpointner, M. (1992). *Alltagslogik. Struktur und Funktion von Argumentationsmustern*. Stuttgart-bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.
- Schellens, P.J. (1985). *Redelijke argumenten. Een onderzoek naar normen voor kritische lezers*. Dordrecht: Foris Publications.
- Pereleman, Ch. & L. Olbrechts Tyteca (1971). *The new rhetoric. A treatise on argumentation*. Notre Dame/London: University of Notre Dame Press.

DE INTERPRETATIE VAN RETORISCH VRAGEN IN BETOGENDE TEKSTEN RESULTATEN VAN EEN PILOTONDERZOEK

Petra Boers

Samenvatting

Retorische vragen vervullen in discussies en betogende teksten vaak de rol van standpunt of argument. Zulke vragen kunnen worden gekarakteriseerd als indirecte taalhandeling: de letterlijke communicatieve functie is die van een vraag, terwijl de bedoelde communicatieve functie die van een bewering is, die - op hoger tekstueel niveau - de functie van standpunt of argument vervult. In dit artikel wordt verslag gedaan van een experimenteel empirisch onderzoek waarin de vraag centraal staat in hoeverre taalgebruikers herkennen dat retorische vragen de communicatieve functie van een bewering hebben en in hoeverre bepaalde tekstuele factoren (het type context, de plaats van een retorische vraag, de aanwezigheid van het partikel *nou* en de aanwezigheid van negatie) daarbij een rol spelen. Uit de resultaten blijkt dat het opnemen van het partikel *nou* en/of van negatie duidelijk invloed heeft op de interpretatie van retorische vragen als beweringen. Van de andere variabelen kon minder duidelijk een invloed worden vastgesteld.

1. Retorische vragen in betogende teksten

In discussies en betogende teksten vinden we vaak vragen die niet bedoeld lijken om een antwoord te ontlokken aan de luisteraar of lezer, zoals dat bij 'echte' vragen het geval is. In plaats daarvan vervullen zij de vanuit argumentatietheoretisch perspectief interessante rol van standpunt of argument. Het volgende voorbeeld is afkomstig uit een column van Helderling naar aanleiding van het afzinken van het omstreden olieplatform *Brent Spar*:

- (1) Zo was het belangrijkste argument tegen het afzinken van de Brent Spar dat daarmee de zee nog meer vervuild zou worden met zware metalen. (...) En hoe zit het met de honderden, zo niet duizenden vrachtschepen die, meestal beladen met wapentuig, in beide wereldoorlogen, vooral door Duitse onderzeeboten getorpedeerd werden? *Vervuilen hun wrakken al niet sinds vijftig jaar en langer de zee?* Weliswaar is dit geen *argument* voor het afzinken van de Brent Spar, en tegen het protest ertegen, maar het relativeert het belang van de zaak wel. (Helderling in: *NRC Handelsblad*, 15 maart 1995)

Helderling verwacht van zijn lezers geen antwoord op de geavanceerde vraag, want hij weet dit antwoord zelf al. Zo'n vraag kan gekarakteriseerd worden als een *retorische vraag*.

De retorische vraag wordt in veel studies beschouwd als een indirecte taalhandeling: letterlijk gezien wordt er een vraag gesteld, maar de bedoelde functie is die van een *bewering* (zie o.a. Meibauer 1986; Slot 1993; Ilie 1994). Zo wordt in het bovenstaande voorbeeld beweerd dat de wrakken van duizenden vrachtschepen al sinds vijftig jaar en langer de zee vervuilen. Een lezer kan weten dat een uiting met de vorm van een vraag in een bepaalde context bedoeld is als *bewering*, doordat een aantal communicatieregels overtreden worden indien de taalhandeling letterlijk als vraag zou worden opgevat: de efficiëntieregel, de oprechtheidsregel en de begrijpelijkheidsregel (Slot 1993, p. 87-93).¹ Door de vraag op te vatten als een bewering wordt de overtreding van de communicatieregels ongedaan gemaakt.

Deze indirecte bewering kan op hoger tekstueel niveau weer de functie van *argument* of